

Etnopedagogické inšpirácie pre hudobnú výchovu a vzdelávanie¹

PaedDr. Martina Krušinská, PhD.

Katedra hudby PF KU v Ružomberku

Anotácia

Príspevok sa zaoberá predmetom etnopedagogiky z hudobno-pedagogického hľadiska. V aplikovanej rovine poukazuje na hudobnú výchovu v programe Rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry, ako aj na Etnopedagogické a muzikoterapeutické kurzy pre učiteľov hudby na Slovensku.

Kľúčové slová: etnopedagogika, hudobná výchova, Rozšírená regionálna výchova a ľudová kultúra, etnopedagogické kurzy.

Sociálno-kultúrny kontext

V čase sociálno-politických globalizačných trendov² sa stáva aktuálnou a prirodzenou otázka existencie jedinečnej kultúry regiónov, etník a národov. V oblasti výchovy a vzdelávania v súvislosti s globalizačnými anglo-americkými a európskymi tendenciami stále viac rezonujú pojmy ako: globálna výchova, európska dimenzia vo vzdelávaní, multikultúrna výchova, interkulturálny tréning, *etnopedagogika*, etnické faktory vo vzdelávaní, kultúrne vzorce a pod. Uvedené pedagogické pojmy sa dotýkajú »vše-obecného« a »jedinečného«, »iného« a »vlastného«, »vzdialeného« a »blízkeho«. Súčasná výchova a vzdelávanie dostávajú novú úlohu - »vyrovnať« a »vyrovnať sa« s vyššie naznačenými polaritami. Je to však vôbec možné?

Spolu s P. Piťhom sa v tejto polemike domnievame, že prioritou je vychovávať jedincov, ktorí si čo najlepšie osvoja princípy svojej kultúry³. Iba tak budú schopní viesť dialóg s inými kultúrami, voči ktorým budú úctivi práve preto, že budú hlboko kultúrni. *Za človeka multi-kultúrne vychovaného je totiž možné považovať iba toho, kto je schopný žiť v rôznych kultúrnych prostrediach, bez toho, aby to viedlo k strate jeho identity.*⁴ Cesta výchovy a vzdelávania by teda mala viesť od poznania vlastného k inému, od blízkeho

¹ Štúdiá je súčasťou riešenia výskumného problému Ministerstva školstva SR KEGA č. 3/5251/07 *Inovatívne hudobno-edukačné modely akcentujúce etnopedagogické a muzikoterapeutické prístupy v ďalšom vzdelávaní učiteľov hudby.*

² *Globus* lat. znamená o.i. huf, dav, zástup.

³ *Cultus* lat. znamená o.i. spôsob života, životná úroveň, kultúra, mravnosť, uctievanie, úcta, pocta.

⁴ PIŤHA, P. 2006. *Výchova, nádeje spoločnosti*. České Budějovice : Poustevník, s.19-24.

k vzdialenému, od jedinečného k všeobecnému, tak, ako to už dávno vo svojom didaktickom diele vyjadril J. A. Komenský.

Jedným z dôsledkov celospoločensky vnímanej krízy identity – osobnej, kultúrnej, národnej – je absencia bázálnych rituálov a sociálnych archetypov, ktoré boli prirodzenou súčasťou v minulosti tradičného komunitného života. *Schopnosť návratu ku koreňom vlastnej kultúry znamená v neskoršom psychickom vývine človeka prijatie seba samého, svojho pôvodu a hodnoty. Terapeutický aspekt archetypálnych vzorcov tradičnej kultúry je v tomto procese neopomenuteľný.*⁵ Môže byť tvorivým zdrojom pre život každého jedinca, *etnoidentifikačným faktorom, prostriedkom rozvíjania prirodzenej tvorivosti, rezervoárom historicky overených estetických a etických hodnôt.*⁶

Možno povedať, že tradičné kultúrne dedičstvo tvorí bázu identity jedinca, ktorá sa formuje výchovou a vzdelávaním. Nový koncept kultúrnej gramotnosti v rámci kurikulárnej transformácie odkazuje nielen k obsahovej štruktúre verejnej kultúry, ale predovšetkým k podmienkam formovania a fungovania gramotnej kultúry a gramotného človeka vôbec. Práve kultúrna gramotnosť – v rovine impresívnej, expresívnej, ako i reflexívnej – je z hľadiska štruktúrovania obsahu základného vzdelávania jedným z kľúčových pilierov (popri jazykovo-informačnej, sociálnej, prírodovedno-technickej gramotnosti) tvoriacich stabilitu kultúr/y národa.

Etnopedagogika a hudobná pedagogika

Podľa J. Průcha⁷ je etnopedagogika *odbor pedagogickej teórie a výskumu, zaoberajúci sa problémami výchovy a vzdelávania príslušníkov etnických menšín*. Slovenská autorka V. Cabanová⁸ rozpracovala predmet etnopedagogiky v zmysle výchovy a vzdelávania regionálnych menšinových kultúr žijúcich na území Slovenska. Za takéto kultúry možno považovať subkultúry regiónov; nitrianskeho, myjavského, trenčianskeho, kysuckého, turčianskeho, oravského, goralského, liptovského, spišského, šarišského, zemplínskeho, gemerského, horehronského, podpolianskeho regiónu a mnohých ďalších regiónov Slovenska.

⁵ ZELEIOVÁ, J. 2007. *Využitie rituálu a jeho terapeutické funkcie v hudobno-výchovnom priestore*. In Bělohávková, P. – Pecháček, S. (ed.) *Kontexty hudební pedagogiky II*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978–80–7290–324–5.

⁶ LEŠČÁK, M. 1988. *Folklor vo výchovno-vzdelávacom procese na základných a stredných školách*. In *Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno-vzdelávacom procese*. Nitra : UKF, s.224.

⁷ PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál. III. rozšíř. vyd., s. 60.

⁸ CABANOVÁ, V. 2005. *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*. Praha: Nakladatelství Epoque.

Rôzne kultúry, obzvlášť kultúry regiónov, sú predmetom skúmania viacerých vedných disciplín. V teoretických či praktických reflexiách až na ojedinelé prípady – z hudobnej oblasti spomeňme osobnosti B. Bartóka a Z. Kodálya – absentovalo pedagogické hľadisko.

Cabanová definuje *etnopedagogiku ako hraničnú disciplínu, ktorá skúma výber, rozsah a mieru využitia regionálnej lokálnej kultúry v edukačnom procese škôl*. Podľa nej sa etnopedagogika zaoberá predovšetkým:⁹

- ❖ výberom hodnotných prvkov ľudovej a regionálnej povahy do obsahu vzdelania (čo?)
- ❖ rozsahom implementácie projektu regionálneho obsahu vzdelania v pomere k ostatnému obsahu vzdelania (koľko?)
- ❖ princípmi najvhodnejšieho spôsobu usporiadania tohoto obsahu do učiva osnov
- ❖ a učebníc (ako?)

V tomto kontexte predstavuje pre hudobnú pedagogiku zaujímavý podnet nielen etnopedagogika, ale aj ďalšie vedné disciplíny, ako sú: hudobná folkloristika, etnomuzikológia, etnografia, etnológia, kulturológia, sociálna antropológia. Výzvou pre hudobnú pedagogiku je definovať princípy a transferovať nazhromaždené poznanie vyššie spomínaných vedných disciplín, predovšetkým však, v zmysle naznačenej línie, do obsahu hudobnej výchovy a vzdelávania s doménou tých kultúr, ktoré sú súčasťou konkrétneho národa.

Nejde nám pritom o návrat ku konzervatívne orientovanej hudobnej výchove a vzdelávaniu, ale o návrat v zmysle odкрývania tých archetypov v ľudovej kultúre/kultúrach, ktoré sú nositeľmi historicky overených hodnôt a o ich aktualizáciu v súčasnom živote.

Predmetom teórie a praxe hudobnej pedagogiky inšpirovanej etno-pedagogikou či -muzikológiou je najmä:

- ❖ sumarizovanie a transferovanie poznatkov o hudobnej kultúre etník a regiónov do obsahu hudobnej výchovy a vzdelania
- ❖ definovanie vyššie spomenutého obsahu v základných pedagogických dokumentoch
- ❖ aplikovanie metód etnomuzikológie a ďalších disciplín v oblasti hudobno-pedagogického výskumu
- ❖ vytvorenie metodiky transferu poznatkov
- ❖ aktualizovanie, pedagogická interpretácia a ďalšie kreovanie tradičnej hudby

⁹ CABANOVÁ, V. 2005. *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.56-57.

Hudobná výchova a vzdelávanie by mali primárne sprostredkovať – v intenciách kurikulárnej transformácie – (in)kulturačný proces, v ktorom dochádza, v čase a priestore globalizácie, k osvojeniu základov (hudobno)-kultúrnej gramotnosti. Na Slovensku cielene a systematicky realizuje túto tendenciu program Rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry, akcentujúci regionálne a folklórne tradície vo všeobecnovzdelávacích školách.

Hudobná výchova v programe Rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry

Program Rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry sa na Slovensku rozvíja približne od roku 1993. Na začiatku boli v roku 1995 po dvojročnej overovacej lehote zaregistrované dva regionálne projekty na MŠ SR (ZŠ Liptovské Sliače, ZŠ Malatiná). Definitívne boli schválené MŠ SR v roku 1997. Odvtedy sa program realizoval na približne 40tich slovenských školách.¹⁰ Program zastrešuje a ďalej rozvíja, prostredníctvom organizovania seminárov a konferencií, *Združenie pedagógov regionálnych škôl Slovenska*, ktoré pôsobí od roku 1997, v súčasnosti pri ZŠ v Slovenskej Lupči.

Z prieskumu *Inovácie hudobnej výchovy v alternatívnych a inovatívnych programoch na Slovensku* (2005),¹¹ realizovaného dotazníkovou metódou, vyplynuli nasledovné hlavné charakteristiky programu regionálnej výchovy a ľudovej kultúry:

- ❖ osvojovanie ľudových piesní regiónu,
- ❖ zbieranie, triedenie, výber a archivovanie ľudových piesní,
- ❖ tvorba spevníkov z piesní regiónu alebo obce,
- ❖ hra na ľudových nástrojoch,
- ❖ výroba ľudových nástrojov,
- ❖ udržiavanie tradície folklórnych súborov na školách,
- ❖ organizovanie a účasť na folklórnych festivaloch v regióne,
- ❖ aktívne zapájanie sa do hudobno-kultúrneho života regiónu.

¹⁰ In CABANOVÁ, V. 2005. *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*. Praha: Nakladateľství Epoque, s.70.

¹¹ Výskumnú vzorku tvorili všeobecnovzdelávacie školy vo všetkých krajoch Slovenskej republiky, na ktoré bolo zaslaných celkovo 344 dotazníkov (do každého kraja 43 dotazníkov). Sumárny počet obdržaných dotazníkov s odpoveďami učiteľov hudobnej výchovy bol 352, pričom boli dotazníky zaslané z 226 slovenských škôl. Školy s Programom rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry vo výskume tvorili počet 17. Ďalej o tom: KRUŠINSKÁ, M. 2006. *Inovácia hudobnej výchovy v alternatívnych edukačných programoch na Slovensku*. In *Ako ďalej v hudobnej výchove : Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Banskej Bystrici* [CD-ROM]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela.

Program Rozšírenej regionálnej výchovy a ľudovej kultúry je príkladom udržiavania kontinuity tradície vo výchove a vzdelávaní, čerpaním historicky preverených hodnôt a ich súčasným sprítomňovaním.

Etnopedagogické a muzikoterapeutické moduly pre učiteľov hudby

Uvedené kurzy sú súčasťou grantovej úlohy s témou *Inovatívne hudobno-edukačné modely akcentujúce etnopedagogické a muzikoterapeutické prístupy v ďalšom vzdelávaní učiteľov hudby*, ktorú realizujú zástupcovia univerzít v Trnave, Ružomberku, Prešove a Žiline. Hlavným cieľom projektu v teoretickej rovine je otvoriť nastolenú problematiku v interdisciplinárnom prieniku pedagogického konceptu muzikoterapie a etnopedagogiky v teórii a praxi hudobnej výchovy, ktorý doposiaľ nebol na Slovensku integratívne realizovaný, metodologicky spracovaný a aplikovaný.

Ďalším prínosom projektu je, v rámci koncepcie celoživotného vzdelávania v Slovenskej republike prijatej v roku 2004, vytvorenie formy Priebežného vzdelávania pre učiteľov hudby v základných a základných umeleckých školách s doménou muzikoterapeutických a etnopedagogických prístupov. V prvom roku riešenia projektu sa zúčastnilo kurzov viac ako 100 učiteľov pôsobiacich na rôznych úrovniach vzdelávania.

Prostredníctvom vzdelávacích seminárov, tvorivých dielní, prednášok a supervíznych stretnutí môžu pedagogickí zamestnanci zvyšovať svoju spôsobilosť a špecializovať sa v oblasti riadenia hudobno-edukačného procesu v nasledujúcich kompetenciách:

- ❖ rozvíjať kultúrne špecifiká so zreteľom na daný región vo výchovno-vzdelávacích aktivitách,
- ❖ adaptovať hudobno-výchovné, resp. umelecko-vzdelávacie ponuky zohľadňujúc špecifické okolnosti školy, lokálne kontexty a potreby adresátov,
- ❖ aplikovať prvky metódy muzikoterapie v hudobno-edukačnom procese,
- ❖ prehodnocovať obsah súčasných hudobno-pedagogických dokumentov, tvorivo ich aktualizovať, inovovať a adaptovať,
- ❖ selektovať a realizovať inovatívne formy a metódy v hudobno-edukačnom procese v kontexte daného regiónu a školy,
- ❖ identifikovať činitele sociokultúrneho znevýhodnenia a adekvátne uplatniť kompenzačné aktivity prostredníctvom hudby,
- ❖ reflektovať hudobno-edukačný proces a seba v procese (sebarozvíjanie a evalvácia výchovno-vzdelávacieho procesu).

- ❖ pružne modelovať obsahovú integráciu hudobnej edukácie – diskurzívna príbuznosť integrovaných obsahov hudobnej výchovy a i.

Kurzy pre učiteľov a s učiteľmi sú platformou – v procese reflexie a evalvácie ponúknutých modulov samotnými učiteľmi z pohľadu ich vlastnej praxe - pre inovovanie obsahu hudobnej výchovy a vzdelávania s integrovaním prvkov metódy muzikoterapie a etnopedagogiky.

Literatúra

- BURLAS, L. 1997. *Teória hudobnej pedagogiky*. (Vysokoškolské učebné texty) Prešov : Prešovská univerzita. 114 s. ISBN 80-88885-06-X.
- CABANOVÁ, V. 2005. *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*. Praha: Nakladatelství Epoque. 165 s. ISBN 80-86328-69-4.
- KRUŠINSKÁ, M. 2005. *Hudobná výchova v alternatívnych edukačných programoch na Slovensku*. In *ARS SONANS: Zborník z konferencie Hudobná výchova včera a dnes 12.-14.5.2004 v Nitre*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa. Roč. 1, s.84-89. ISBN 80-8050-919-0.
- KRUŠINSKÁ, M. 2006. *Inovácia hudobnej výchovy v alternatívnych edukačných programoch na Slovensku*. In *Ako ďalej v hudobnej výchove : Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v Banskej Bystrici* [CD-ROM]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-8083-232-3.
- LEŠČÁK, M. 1988. *Folklór vo výchovno-vzdelávacom procese na základných a stredných školách*. In *Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno-vzdelávacom procese*. Nitra : UKF.
- MATULČÍKOVÁ, M. 2001. *Program podpory pedagogických inovácií*. In *Pedagogická revue*. Roč. 53, č. 3, s. 254-267. ISSN 1335-1982.
- PIŤHA, P. 2006. *Výchova, naděje společnosti*. České Budějovice:Poustevník. 199 s. 80-86610-18-7.
- PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál. 322s. ISBN 80-7178-579-2.
- ŠVEC, Š. et al. 2003. *Pojmoslovné spory a ich definičné riešenia vo výchovovede*. Bratislava: Stimul. s. 147. ISBN 80-88982-73-1.
- ZELEIOVÁ, J. 2007. *Využitie rituálu a jeho terapeutickkej funkcie v hudobno-výchovnom priestore*. In Bělohávková, P. – Pecháček, S. (ed.) *Kontexty hudební pedagogiky II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-324-5.

*PaedDr. Martina Krušinská, PhD.
Katedra hudby Pedagogickej fakulty
Katolícka univerzita v Ružomberku
Nám. Andreja Hlinku 60
034 01 Ružomberok
martina.krusinska@fedu.ku.sk*